

Joan Fuster, intèrpret d'Ausiàs March

Lola Badia

Índex

EL DESCONCERT DE L'EXEGETA IMPROVISAT

UNA LÍRICA QUE A PENES ÉS CANT

RETÒRICA I BIOGRAFISME

LA CROSTA CULTA DE MARCH

MATAR L'ESTIMADA

MARCH, HOME DE CONFLICTE

EL DISCURS ÚNIC DE MARCH

«CATÒLIC SÓ PERÒ LA FE NO M'ESCALFA»

EL DESCONCERT DE L'EXEGETA IMPROVISAT

Recordo encara vivament la sensació de pànic que vaig experimentar deu fer uns quinze anys quan, tot just mudada la meva condició d'alumna per la de docent de la Universitat Autònoma de Barcelona, va arribar el tercer trimestre del curs de Literatura Medieval, que l'absurda lògica del sistema havia confiat a la meva apassionada inexperiència. Estar en condicions d'explicar el *Tirant lo Blanc* era només un problema d'hores de preparació (de nits en blanc, i perdoneu la broma); però la poesia d'Ausiàs March se'm presentava com un mur infranquejable. Em sentia absolutament incapacitada per a digerir aquell seguit d'enigmes abruptes i presentar-ne una síntesi sensata davant dels desventurats que ingènuament esperaven de mi alguna llum. No es pot explicar el que, diguem-ho clarament, ni s'entén a la lletra, ni es veu per on va, ni es copsa a què apunta.

Com a alumna aplicada que havia estat fins feia poc —algun mèrit havia d'haver contret per estar embarcada en aquella nau *perillant en la mar*—, havia llegit atentament tota la bibliografia canònica i m'horrortzava la idea d'haver-la de reproduir com un lloro ensinistrat, donada la urgència del cas. I heus ací que, com per la intervenció d'un *deus ex machina*, baixat del cel quan la tragèdia semblava inevitable, un bon dia vaig descobrir el mapa d'aquell laberint llegint un parell d'assais de Joan Fuster d'una claredat meridiana, als quals tenia accés a través de l'aleshores recent segona edició de la seva *Obra Completa*, d'Edicions 62 (1975).

Podeu trobar a les indicacions bibliogràfiques d'aquest tom que el primer d'aquells treballs, *Vigència d'Ausiàs March* havia estat inicialment el pròleg d'una antologia, amb paràfrasis dels poemes, publicada el 1959 per Editorial Selecta, mentre que el segon, *Ausiàs March el ben enamorat*, era un article de la *Revista Valenciana de Filologia* de 1959-1962. Més tard (1979), quan ja m'havia passat l'ensurt, l'editorial Tres i Quatre de València va reeditar l'antologia, aleshores introbable, i això va completar la mediació que Fuster em va oferir amb el seu il·lustre i enrevessat conterrani. Va arribar més tard una *Divagació entorn del «Cant Espiritual» d'Ausiàs March* («L'Ullal», 5, tardor de 1983): quan vaig comprovar que llegia aquest text amb distanciament i esperit de contradicció, vaig comprendre que m'havia emancipat en matèria marquiana. Més tard encara han arribat unes *Lectures d'Ausiàs March en la València del segle XVI* (1984), que m'abstindré de comentar aquí perquè no toquen la lírica del poeta de Gandia, sinó la història literària del segle XVI.

En primer lloc, cal observar que vaig accedir a la bibliografia fusteriana sobre March, diguem que al marge del meu *currículum* acadèmic. La condició de dilettantisme científic que el meu entorn universitari atribuïa a Joan Fuster és un fet: la meua protesta contra aquest rebuig catalunyés, curt de mires i impresentable de des de tots els punts de vista, em van portar a participar activament, més tard, en les diverses maniobres de captació de Fuster per a la Universitat, que ara no és el moment de rememorar.

En segon lloc, he hagut d'aprendre que la poesia d'Ausiàs March posseeix al nostre segle encara un insòlit poder de seducció, que actua implacablement sobre algunes sensibilitats, encara que el seduït no entengui ben bé els seus versos. L'experiència dels lectors del XVI i del XVII es repeteix *mutatis mutandis*. El cantant Raimon, que no s'està de tallar alguna vegada els poemes que canta de manera que la seqüència resulta enigmàtica, presta als versos de March un poder de fascinació impressionant, que jo mateixa aprecio amb fruïció. Són molts els estudiosos del Segle d'Or espanyol que retrocedeixen fins a March, presos pel seu barroquisme conceptista *ante litteram*; malgrat el magre coneixement de l'idioma original que traginen, que clarament els incapacita per a una comprensió sensata, afirmen que el poeta de Gandia els entusiasma. Podria multiplicar els exemples acudint a la meua experiència docent: passen els anys i hi continua havent joves ànimes seduïdes des de la tenebra.

UNA LÍRICA QUE A PENES ÉS CANT

Una servidora no es compta (ni s'hi comptava fa quinze anys) entre aquestes ànimes, possiblement per un condicionant de la formació de base. Quan vaig arribar a March ja m'havien fet malbé Dante i Petrarca, per entendre'ns: el procés havia estat precoç i profund i era ja irreversible. Fuster escriu: «Una primera mirada sobre els poemes de March ens enfronta amb la duresa, amb la fosca tortura de la seva paraula: la paraula, ara, entesa, en el seu valor poètic més estricte. Si una poesia lírica pot ser qualificada de

«mínimament lírica» —segons l'accepció etimològica d'aquest darrer mot—, aqueixa poesia és, sens dubte, la d'Ausiàs March: a penes és *cant*, en efecte. La violència sintàctica, el desdeny de qualsevol mol·lície musical, la incapacitat d'articular la frase en un fluir amistós, li donen una configuració esquerpa i enrarida. March és gairebé a les antípodes d'un Jordi de Sant Jordi o d'un Joan Roís de Corella, per posar-hi només uns contrastos insignes i paisans: poetes, aquests, de venturosa màgia verbal, de vellutades ressonàncies».

Quan vaig llegir això vaig començar a comprendre perquè era capaç d'emocionar-me davant del *Plany d'Ecuba* de Corella (una cosa tan «falsa», tan «retòrica», en el mal sentit del mot) i no anava més enllà de l'admiració per un autor de mots encreuats si llegia «Veles e vents». Per entendre alguna cosa de March, m'havia de «desprogramar» de tots el meus pressupòsits poètics, perquè, afegeix Fuster: «Ausiàs March sembla insensible a molts encants del poeta d'Arezzo».

Rellegint aquestes coses a distància d'anys, i després de tots els exercicis de «desprogramació» a què m'ha sotmès l'estudi de l'estètica significativa de Lull, per al qual mots com «bonificatiu, bonificable i bonificar» són l'expressió màxima de la bellesa perquè designen la veritat ontològica amb precisió, em fa la impressió que l'ensopagada marquiana, que Fuster em va permetre de superar, de fet, em va introduir d'una vegada per totes en la interpretació literària de textos antics. Tot això, naturalment, al marge de les reaccions instintives, que no han estat convidades a aquest àpat.

RETÒRICA I BIOGRAFISME

De Fuster vaig aprendre també que en unes classes de divulgació, com les que jo feia, i faig, en els cursos de llicenciatura, no s'ha d'enfarfegar el personal amb galledades d'erudició que no es pot assimilar de cap manera. La seva manera d'esprémer la frondosa selva de la documentació exhumada pels arxivers i els historiadors entorn de March i els seus predecessors, a la recerca de les mínimes dades significatives que permeten il·luminar els textos, m'ha ensenyat una tècnica que no he deixat de practicar; amb fórmules diverses, és clar, per les raons que segueixen.

Avui que, com deia, ja m'he emancipat en matèria marquiana, no comparteixo l'enderiament biografista de certes lectures de Fuster, que giren entorn del problema de les relacions entre vida i literatura en el nostre poeta. Al treball sobre la *Vigència d'Ausiàs March*, el nostre assagista intenta de fer-se críticament seus els plantejaments positivistes que li ofereixen els «experts», de Pagès, a Bohigas i a Riquer: «En general, és difícil de resistir a la temptació de concedir un crèdit —passeu-me el mot— autobiogràfic als versos d'un poeta líric: a tort o a dret, estem acostumats a veure-hi un vehicle veraç, més o menys entelat de confessió personal».

És a dir, que, si Fuster accepta com a «notícia autèntica» que, al marge de les seves relacions amb esposes legítimes i esclaves prolífiques, March va estimar dames de la bona societat, com la Teresa famosa del poema XXIII, ho fa per un hàbit que li ve dels qui ell considerava autoritzats a fer-ho així («estem acostumats», diu, «a veure-hi un vehicle veraç...»). En el cas que m'ocupa, perquè és el que ell mateix esmenta repetidament, Fuster només es podia nodrir de l'autoritat de filòlegs, que per formació intel·lectual i data de naixement estaven predisposats oferir-li interpretacions biografistes, que avui necessiten posar en quarentena, ni que sigui com a hipòtesi de treball. M'explico: el poema XXIII, «Lleixant a part l'estil dels trobadors», on es parla de la tal Teresa, és un poema completament insòlit i atípic en March. Només n'hi ha un, vull dir, que presenti el pretext temàtic únic de l'elogi d'una dama; com també només n'hi ha un de sol, el XVIII,

«Fantasiant, amor a mi descobre», que presenti el pretext temàtic únic de l'experiència d'un amor descarnalitzat adreçat a una dona. Precisament a «Lleixant a part», el poeta es preocupa de «sostreure» el seu «voler afectat» i no es proclama pas un enamorat convencional de Teresa, sinó un coneixedor de les seves excel·lències morals. Tot això, naturalment, per fer pujar de grau la hipèrbola de l'elogi que el poema conté. D'altra banda, cal mesurar les hipèrboles mateixes en qüestió segons la tècnica que ens aconselli la retòrica en acte.

Teresa és just l'antítesi de Na Monboí, per exemple, l'alcevota provada i peluda del poema XLII, «Vós qui sabeu de la tortra-1 costum». Als dos pols de la *laus* i la *vituperatio*, dos noms propis. Davant de dos exercicis retòrics reeixits no hem de tenir por de dir que no hi ha cap hipòtesi sensata sobre les relacions que March mantenia amb les inspiradores. O hi ha documents que avalin les suposicions, o no n'hi ha. El crític medievalista no corre pas el perill personal d'Edip davant de l'Esfinx, ni ha d'alliberar cap Tebes fetillada amb una resposta enginyosa. Es més, a hores d'ara començo a pensar que la seva salut mental depèn de la seva capacitat de sostreure's a la temptació de construir explicacions fàcilment dogmatitzables sobre qüestions de solució incerta, com ara la vida sentimental d'Ausiàs March.

Que cal parar compte amb la «sinceritat» de March (jo afegixo: i dels medievals en general, Corella inclòs) se n'adonava prou bé Fuster, d'altra banda: em sembla que va ser ell qui em va ensenyar a malfiar-me del biografisme malentès, moneda de canvi encara corrent de la crítica acadèmica, del qual abomino, com s'ha pogut veure. De fet, tot el segon assaig de Fuster sobre March, el del *Ben enamorat*, és una discussió sobre el crèdit objectiu que cal donar a les afirmacions sentimentals de March, formulades en primera persona del singular. Fuster posa el dit a l'ull del prejudici romàntic de la sinceritat en literatura i formula alguns sarcasmes força abellidors: «els romàntics havien fet vot de sinceritat —en teoria, de tota manera. Fins i tot algun d'ells no vacil·là a incórrer en impostura, paradoxalment, a fi d'aparèixer *més* sincer davant la seva clientela. La literatura, per als exitats burgesos del XIX, esdevenia vehicle d'una forma o altra d'exhibicionisme».

Si la «impostura» pot fer més «sincera» una confessió literària, vol dir que existeix una «retòrica de la sinceritat», és a dir un seguit de procediments estilístics que vehiculen la credibilitat i la versemblança. Aquests procediments canvien segons les èpoques i a l'edat mitjana tardana passaven, sembla ser, per l'hipertròfia del testimoni presencial que parlava en primera persona; potser per subratllar precisament el seu paper de testimoni individual i concret i no tan sols genèric. Ramon Muntaner, per exemple, després de dir-ne una com un cove, sol afegir que allò és «vera veritat» perquè ell hi era i ho va veure. Quan als segles XIV i XV el jo va esdevenint testimoni de fets de la vida interior que volen passar com a experiència singular i no generalitzable, la inflació de la primera persona és un fet. La literatura de caire sentimental es la més afectada per aquesta circumstància; de la *Vista nuova*, on el jo que parla és el del poeta que va escriure els sonets i les cançons que el suposat diari amorós recull, fins a la *Fiammetta*, on el jo que parla és el d'una dona enamorada, inventada per Boccaccio, el retòric més esplèndid de la tardor medieval.

LA CROSTA CULTA DE MARCH

Aquesta perspectiva ens fa veure com la lírica del XIV i del XV, tot i que, com és sabut, reproduceix esquemes de dicció de la del XII i del XIII, per força pertany a un món de referències nou o, almenys, parcialment alterat en relació als orígens trobadorescos. No és tan sols el famós i ultraminoritari *dolce stil nuovo* el que ofereix de nou la lírica romànica

a la baixa edat mitjana. La poesia occitana del XIV, per exemple, incorpora (vegeu les *Lleis d'amor*) un bagatge ètic considerabilíssim, que apareix formulat segons les versions a l'ús de *l'Ètica a Nicòmac*, entre d'altres fonts de caire filosòfico-moral. Hi ha una intel·lectualització de marca escolàstica una mica arreu de la Romània, que es pot avaluar a grans trets amb l'exemple de la segona part del *Roman de la rose*. Si la primera part inacabada, la de Guillem de Lorris era, a principis del XIII, un poema al·legòric sobre la fina amor amb tots els seus convencionalismes de marca aristocràtica, la prolixa continuació de Joan de Meun, a la darrera d'aquest segle, és ja una mena d'enciclopèdia escolàstica sobre la naturalesa de l'amor, que nega, de fet, els fonaments «idealistes» de la fina amor mateixa. Joan de Meun considera, d'acord amb el discurs eclesiàstic, que la idea d'un amor extraconjugual entre esperits selectes és una fal·làcia intel·lectual; dit ras i curt, un pecat com un temple. L'amor entre home i dona, com ensenya en diverses bandes Aristòtil, cal prendre'l en consideració sobretot des del punt de vista de la procreació. Una altra cosa és l'amistat, segons l'Estagirita; però els escolàstics no volien barrejar al XIII l'amistat i l'amor entre mascle i femella.

En termes molt semblants Matfré Ermengau ens torna a explicar la lliçó en rims occitans al llarg dels 35.000 versos del *seu Breviari d'amor*, traduït al català al XV. Ermengau també inclou, però, un *Perihos tractat d'amor de femnas*, on copia extensos passatges trobadorescos que deixen entreveure la possibilitat de reinstaurar l'«idealisme» de la fina amor, tot i les negatives rotundes del discurs eclesiàstic que l'autor afirma seguir; seguint la mateixa sendera de la poesia occitana oficial del XIV, Ermengau reconduïx la passió amorosa cap al matrimoni.

En la mesura que March és hereu de la remoralització eclesiàstica de les teories sobre l'amor que esmento (i d'algunes d'altres, de mèdiques, per exemple, que em callo) i de les modes autobiografistes de la ficció sentimental a què he apuntat, la malfiança instintiva de Fuster davant del text de March em sembla absolutament lloable. Fuster adverteix, en la insistència didàctica del poeta de Gandia, una convenció del pensament escolàstic que il·lumina la seva manera de fer: «En certa manera, podríem pensar que, en la intenció de March, la seva poesia té, una mica, un sentit «compendiador»; alguna cosa de «summa» teòrica de l'amor, tal com l'amor era representat per aquella tradició literària». És evident que la lírica de March tendeix, sobretot, als poemes situats al final de les edicions a l'ús, a la forma del tractat perquè d'aquesta manera pot vehicular més complidament aquella exigència ètica, que és cada cop menys separable del discurs literari a la tardor medieval catalana.

Heus ací doncs, com adquireix un paper protagonista el «substrat de cultura literària i filosòfica, concentrada específicament, és clar, en el tema de l'amor», que esmenta Fuster. No és cert, però, que sigui suficient la «tenacitat benedictina» dels erudits que «ens han aclarit» les fonts de March, com apunta aquest intèrpret. Els erudits, ja ho he dit, també són fills de la seva època i valoren les anomenades fonts dels poetes de maneres àmpliament revisables. És a dir, que em veig obligada a dissentir del meu mestre Fuster quan troba que parlar de l'amor de March segons la seva pròpia terminologia seria «un dolç entreteniment arqueològic», perquè aquesta terminologia només amaga un «academicisme didascàlic bastant penós». Per dues raons: primer, perquè l'experiència m'ensenya que l'entreteniment arqueològic en qüestió no és «dolç», sinó tremendament àcid, i segon, perquè hi ha moltes coses a dir sobre les idees marquianes sobre l'amor que ens poden fer canviar, àdhuc radicalment, la comprensió dels seus versos.

Per començar, no pot ser que anem dient que no sabem si March era escolàstic o lul·lià: els termes tècnics tenen sentits diferents segons els corrents de pensament en qüestió («intenció», «imaginativa», etc.); s'ha de prendre partit. En segon lloc, no podem

prescindir d'una reflexió seriosa sobre els vehicles d'accés del cavaller March a la cultura eclesiàstica i profana. No n'hi ha prou amb les notes a propòsit dels inventaris de llibres de la família. Un exemple: els March de Gandia estaven en contacte amb el nucli des d'on Eiximenis va divulgar bona part de la seva obra escrita per a la il·lustració dels homes de paratge i els burgesos del Regne; els seus escrits, tanmateix, no solen ser posats en relació amb el rerafons de March.

Els erudits que Joan Fuster tenia a l'abast li havien explicat, de la missa, la meitat, però ell, saltant per damunt d'aquesta mancada meitat amb quatre ganyotes, és capaç d'arribar a la conclusió correcta: «Sense negar-li una sinceritat, una veracitat fonamental, no es pot dubtar que exagerava, “muntava a cavall” el seu cas. Fins a quin punt? I fins a quin punt aquesta *exageració* no obeeix a un propòsit literari? I si existeix aquest propòsit, quin és?». Potser perquè vaig llegir això en un moment clau fa anys, ara pretenc tenir diverses vies per a descriure el propòsit literari que s'oculta en l'enorme *exageració* que és tota la poesia de March.

MATAR L'ESTIMADA

Aquell primer curs, heroic en el record, que vaig fer sobre March, el vaig centrar en els Cants de mort, on vaig creure trobar un recer contra les tempestes de contradiccions del poeta mateix i de la crítica (em semblaven poques les que hi havia aleshores entre Riquer i Ramírez Molas). Analitzar l'únic conjunt temàtic de les poesies de March que la seqüència dels manuscrits antics, feta canònica per Pagès, ja proposava d'entrada, em permetia d'esquivar els enigmes de la cronologia i de les atzaroses aventures crítiques que se m'afiguraven entorn dels famosos «cicles poètics» de Plena de seny, Llir entre cards, etc.

D'altra banda, als Cants de mort sembla que el problema teòric de l'amor no solament queda suficientment explicat en termes tècnics (l'amor humà implica cos i ànima i esclata per dintre, quan els desitjos sutzes i limitats, que guien el primer, xoquen amb els immaculats i eterns, que guien la segona), sinó que també ens fa avinent una solució del dilema insalvable entre l'ideal d'un amor pur descarnalitzat i la llorda realitat, amb l'exaltació de la passió amorosa dirigida a una dama difunta: la seva materialitat ja no pot desfer l'embruix d'un anhel pur i infinit. Tot això també ho va saber explicar, d'una manera entenedora per a mi, Joan Fuster: «Únicament en la mort —en la mort de la dama és clar— se li ofereix una perspectiva consoladora. Sembla una mica cruel, això, però és literalment així, i entra dins la lògica —literària— de la seva concepció de l'amor». De fet, després d'haver llegit la *Divina Comèdia* no costa gens d'entrar en aquesta lògica literària de l'amor.

Quan Dante pot cantar Beatriu sense por que li retreguien suspectes maniobres de divinització d'éssers de carn i ossos (pura idolatria, en termes ortodoxament rigorosos), és quan es passeja amb ella pel Cel. L'aparició de Beatriu al Paradís Terrenal, *Donna m'apparve, sotto verde mantó, / vestita di color di fiamma viva*, és la sublimació absoluta, un cop l'amant ha passat per la prova del foc, d'allò tan humà de la *Vista nuova: Tanto gentile e tanto onesta pare*.

Reconèixer que March tenia deutes amb Dante (o amb Petrarca) però que no els imitava servilment, com explica Fuster mateix, ha de voler dir que els coneixia (més o menys bé, això no ho sabem avaluar), que no s'hi sentia identificat i que se situava més enllà de les seves respectives experiències literàries. A mi em sembla que la mica de crueltat que Fuster adverteix en l'estranya solució del problema de l'amor plantejada pels Cants de mort, vista en perspectiva, és l'única sortida (desesperada, això sí), que la tradició li deixava a March. Vull dir que no li hem de carregar a Ausiàs tot sol el recargolament de la

troballa en ella mateixa. «L'amor pòstum era una candorosa quimera, només. Ausiàs March hauria passat la seva vida enamorant-se i desamorant-se, o passant d'un amor a l'altre amb una mena de frenesí ombrívol. ¿O encara es tracta d'un embolic nuncupatiu, fictici, inventat?».

MARCH, HOME DE CONFLICTE

De recorgament a March no li'n faltava pas; ell prou que s'ho sabia: «Lo cinquè peü del molté ab gran cura / io he cercat, e no'n té sinó quatre» (CXVII, 1-2). Fuster anomena la seva tendència a la tragèdia o a la solució paradoxal, el seu «hàbit d'autotortura», que cal posar en relació amb la seva «megalomania amorosa» i amb la seva vocació de mestre i de màrtir d'amor. La temptació d'una lectura psicologista d'aquest «hàbit d'autortura» és inevitable i Fuster no s'hi abandona més que per insinuar molt elegantment que March sembla haver estat un «home de conflicte», plantejada la qüestió en un «context psicològic —i aneu a saber si psicopàtic—. Recordo que vaig agrair molt aquesta sospita de Fuster, una sospita que permetia *ridimensionare* aquell impuls tan viu meu d'aquells anys de veure en March literalment *un hom foll*, capaç de produir uns textos *mostrants pensa torbada, /... eixits d'hom fora seny* (XXXIX, 5-6), com ell mateix ens invita a fer. «La humanitat ha estat relativament pròdiga en exemplars descentrats i deprimits, i amb una freqüència alligonadora, és entre ells que s'han recrutat els poetes».

EL DISCURS ÚNIC DE MARCH

Vull parlar encara de dues noves vies d'aproximació a March, que extrec dels comentaris fusterians que m'ocupen, i sense la pretesa d'haver-ne garbellat tot el potencial suggeridor. L'una és la proposta fusteriana d'entendre la poesia de March com un «discurs únic», que és un tema sobre el qual posteriorment ha insistit, amb raó, Joan Ferraté.

«La línia voluble en què es descabdella el procés eròtic sencer d'Ausiàs dóna... una vehemència inescotable al conjunt». Això convida a veure l'*opus* del poeta de Gandia com un tot unitari, on el canvi d'estil, dels poemes inicials més convencionalment trobadorescos, als més acostats al model del tractat moral, es produeix com «una mena de progressió, només accidentalment contradita, cap a la severitat temàtica». Em sembla que, acceptant aquesta línia, puc afegir ara que el discurs sobre l'amor de March és sempre un discurs totalitzador, de manera que implica tots els detalls de la seva «racionalització», tècnicament escolàstica. Per això uns versos de March poden aclarir-ne uns altres. Per això també March té aquella manera tan peculiar de desenrotllar els pretextos temàtics de la tradició trobadoresca. Quan parla, per exemple, de l'«amant tímid» no es limita a la fase corresponent de la relació amorosa (o de l'«encara-no-relació»), sinó que ja té al cap el conjunt de la història i totes les consideracions que s'hi puguin fer; no s'està, per tant, de fer referències al desengany o a la vanitat de les esperances, quan tot just està fent veure que comença a demanar la convencional mercè de la dama (vegeu els poemes XVI i XVII). I per això també, cada poema ha de ser llegit com una unitat de sentit dominada per unes exigències retòriques pròpies, que poden induir el poeta a dir unes coses exteriorment força diferents de les que diria en d'altres bandes. Ja he esmentat més amunt la singularitat de dos poemes famosos de March, que Fuster extracta sovint per a argumentar: el XVIII, «Fantasiant» i el XXIII, «Lleixant a part».

I amb això insinuo una objecció metodològica als assaigs de Fuster que, seguint la tradició erudita, no parteixen dels poemes de March com a peces retòriques sotmeses a una convenció que cal prendre també en consideració, sinó que espigolen d'ací i d'allà versos que expressen idees enteses com a significatives en elles mateixes. Ja es veu que l'objecció ve a ser com una esmena a la totalitat de la crítica marquiàna i no a Joan Fuster en particular.

«CATÒLIC SÓ PERÒ LA FE NO M'ESCALFA»

Passo ara al darrer punt d'aquest treball, tal com he promès més amunt. La conferència de 1983 sobre el Cant espiritual, ja esmentada, que l'autor qualifica de «divagació» i que recull materials inèdits que tenia estotjats des de feia una pila d'anys, desenrotlla essencialment unes consideracions sobre aquest poema que ja van ser insinuades al treball de 1959, *Vigència d'Ausiàs March*. Però, a més, Fuster aprofita l'ocasió per acusar rebut d'algunes noves aportacions bibliogràfiques sobre el vell poeta, és a dir, l'antologia i l'edició de Ferraté, de 1979, i la tesi de Ramírez Molas, de 1971; obres absents, naturalment, de l'horitzó dels altres dos treballs.

Així, per exemple, de la fe ferrateriana en la seqüència temporal que s'amaga darrera de l'ordenació de Pagès i dels arguments que esgrimeix per a sustentar-la, Fuster n'extreu una suggerent consideració sobre la «professionalitat» de March, entesa en termes de «constància sistemàtica» en la producció de poemes. Dels estudis de Ramírez Molas, en canvi, Fuster es fixa en una seducció lul·lística, que no pot desenrotllar perquè els arguments de la proposta crec que no li ho permeten.

Al marge d'això, Fuster retroba als versos del Cant espiritual de March, CV, «Puix que sens tu algú a tu no basta», l'actitud religiosament freda que ja li havia cridat l'atenció vint-i-cinc anys abans. No he rectificat la meua adhesió primerenca a aquest judici, malgrat que retrec a Fuster la seva insistència en la sucosa condemna burleta de la darrera estrofa del poema, que comença *Oh, quan seré que regaré les galtes*; el que era «una manera com qualsevol altra de passar el rosari» el 59 és una «recepta de sagristia» el 84. Em sembla que la mica de devoció compungida de l'estrofa és una imposició inevitable dels tòpics retòrics de la conclusió: cal acabar amb un propòsit ortodoxament penitencial. Em sembla que a l'època ho «exigia el guió».

De l'anàlisi de Fuster, que descobreix darrera de les autoacusacions de March un temperament a-religiós, francament notable en un context tan teocèntric com és ara el del segle XV valencià, em semblen rellevants tant el «racionalisme» de la idea de Déu que Fuster troba que March li ofereix, com el desvelament de la convicció marquiàna que una força gairebé fatal l'empenyia a mantenir-se al marge de Déu, enfangat fins al coll en negocis massa humans. Per això March havia de demanar: *Oh Déu, mercè! Revolta'm ma natura*; una frase que Fuster glossa amb «canvia'm la complexió», en el benentès que la «complexió» en qüestió era «dones amar».

Com que estic comentant un treball que es presenta com un conjunt de divagacions, divago una mica. Em sembla molt més important que una pura observació al marge, la noció que «les anècdotes subjacents en els poemes [de March] devien ser objecte de xafarderia», «en la seua Gandia natal, a València, que aleshores era un poble gran». L'observació surt al pas, en efecte, de la natura el·líptica de la poesia de March, erissada de pressupòsits, també anecdòtics i, pel que sembla, irrecuperables per a la nostra actual xafarderia. Quan els poetes ho eren d'una cort, com el col·lega de March, Jordi de Sant Jordi, les anècdotes no solament eren sabudes i, per tant, es podien sobreentendre, sinó

que també obeïen a unes convencions, a un protocol, per dir-ho d'alguna manera. Sense cort, ni protocol, ni actualització de les xafarderies imprescindibles, els moderns anem a les palpentes.

I ara acabo amb una mostra rotunda de desacord amb Fuster, allà on diu que «I tot fa pensar que Joan Roís de Corella s'arronsà d'espatlles davant de l'obra del seu paísà Ausiàs». Com ja he escrit per alguna banda, crec que Corella va sucra la ploma en els versos de March i que caldria sumar el seu nom a la tropa dels ausiasmarquistes, com Lluís de Vilarrasa, Lleonard de Sors, Romeu Llull o Pere Torroella; amb la petita diferència que Corella era capaç d'innovar sobre la base de les hipèrboles ultrades de March, amb l'ajuda d'un classicisme llatinitzant, al qual crec que només un teòleg com ell podia tenir accés a la València de la segona meitat del XV. I amb això estic dient que Corella construeix la seva pròpia retòrica a partir de la de March a la *Tragèdia de Caldesa*, per exemple.

Acabant així no sé si el lector entendrà que he fet la *laus* o la *vituperatio* d'uns escrits de Fuster, que no puc rellegir amb indiferència pel paper vital que han tingut en la formació del meu criteri personal sobre Ausiàs March. He escrit frases d'admiració, naturalment; tanmateix, no hauria estat honrat de dissimular sistemàticament els punts de desacord que tinc amb Fuster pel fet que el consideri un dels meus mestres. (Potser precisament per això és inevitable que hi acabi entrant en discussió). El que sí pot donar per descomptat el lector és que, com Joan Fuster d'altra banda, no participo de la retòrica maximalista de March, ni del seu gust pels jocs de contraris, ni de la seva exaltació personalista: estimo el matís i adoro l'exactitud, que, segons Calvino, és una de les propostes per al nou mil·lenni.